

Úvod do filozofie 2/Filozofie 2

Fenomenologie a existencialismus

Fenomenologie a Edmund Husserl (1859 – 1938)

- německý matematik a filosof, narozen v Prostějově;
- zakladatel *fenomenologie* (z řec. *fainomai* = jevím se);
- pokus vybudovat filosofii jako „přísnou vědu“.

Hlavní dílo:

Filosofie aritmetiky (1891)

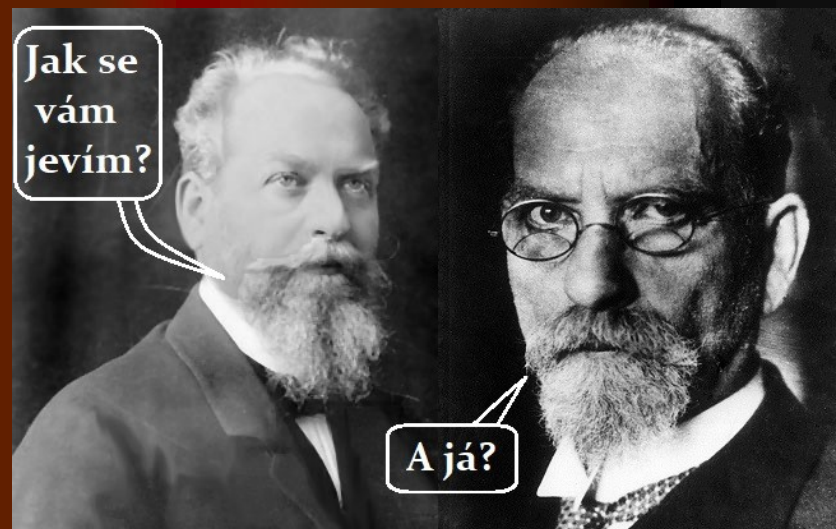
Logická zkoumání I., II. (1900-01)

Filosofie jako přísná věda (1911)

Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii (1913)

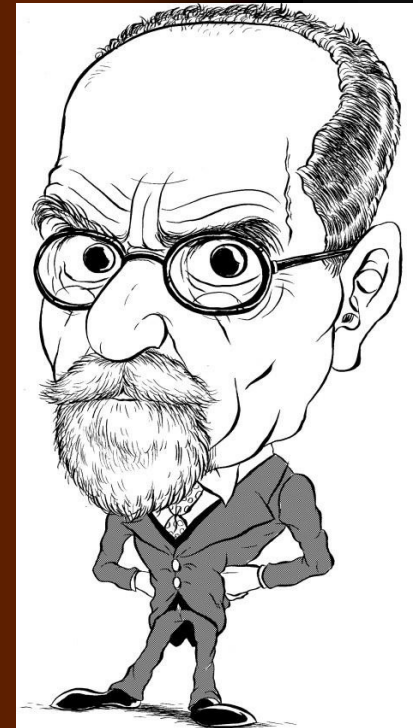
Karteziánské meditace (1931)

Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie (1936)

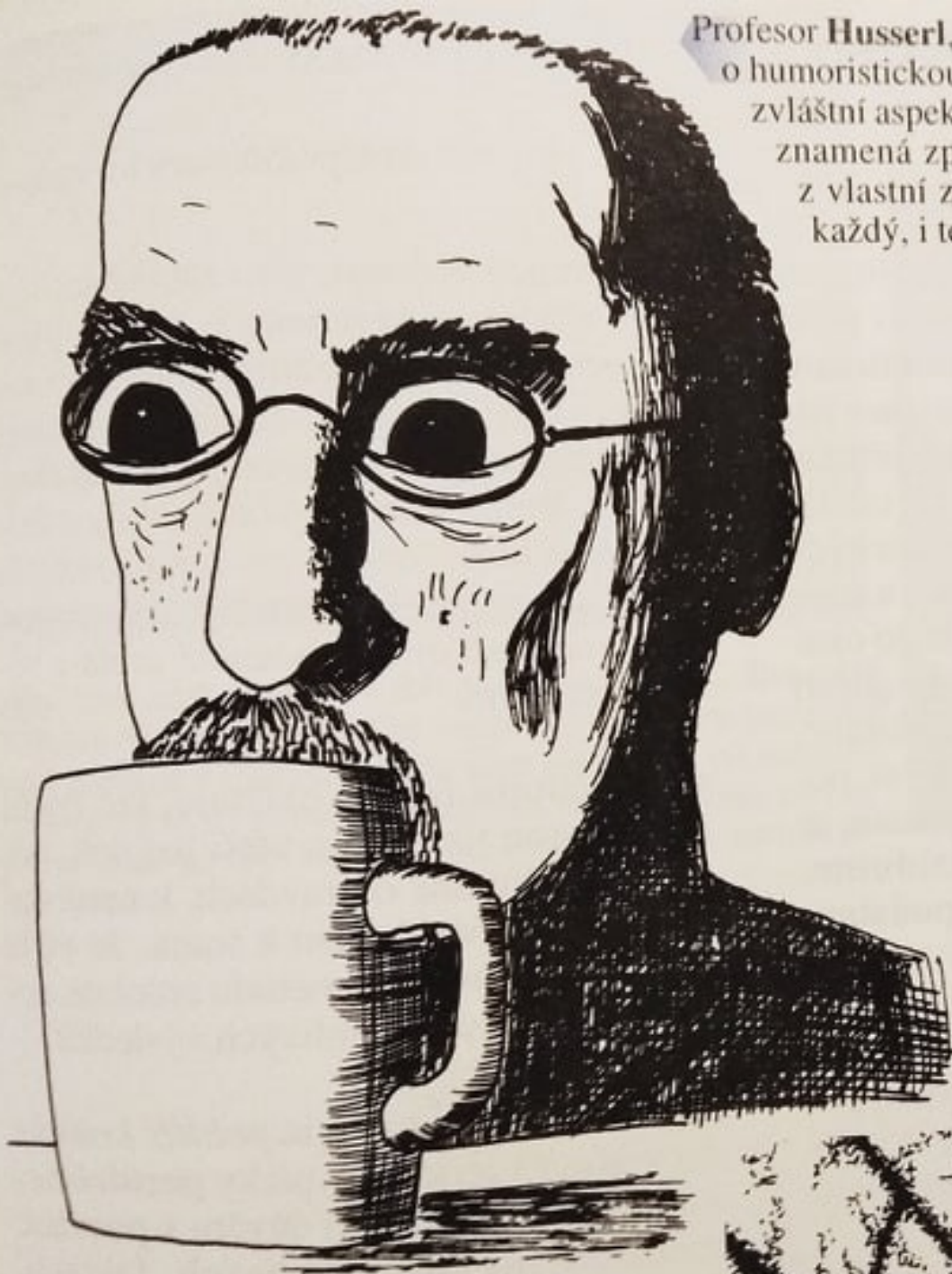

Objev fenomenologie...

- hlavní teze: „zpátky k věcem samotným!“
- poznávat věci tak, jak se jeví našemu vnímání (tedy vědomí → transcendentální Já/Ego);
- vědomí je *intencionální* (vždy na něco zaměřené);
- neexistuje ani čistý subjekt poznání, ani objekt
→ oba jsou vždy spojeny aktem vědomí (*noesis*),
v němž se předměty konstituují;
- k čistým fenoménům se ale můžeme dostat jenom „uzávorkováním“ (fenomenologickou/*eidetickou redukci*
→ *epoché* = zdržení se úsudku) toho, co jsme o dané věci věděli předem!

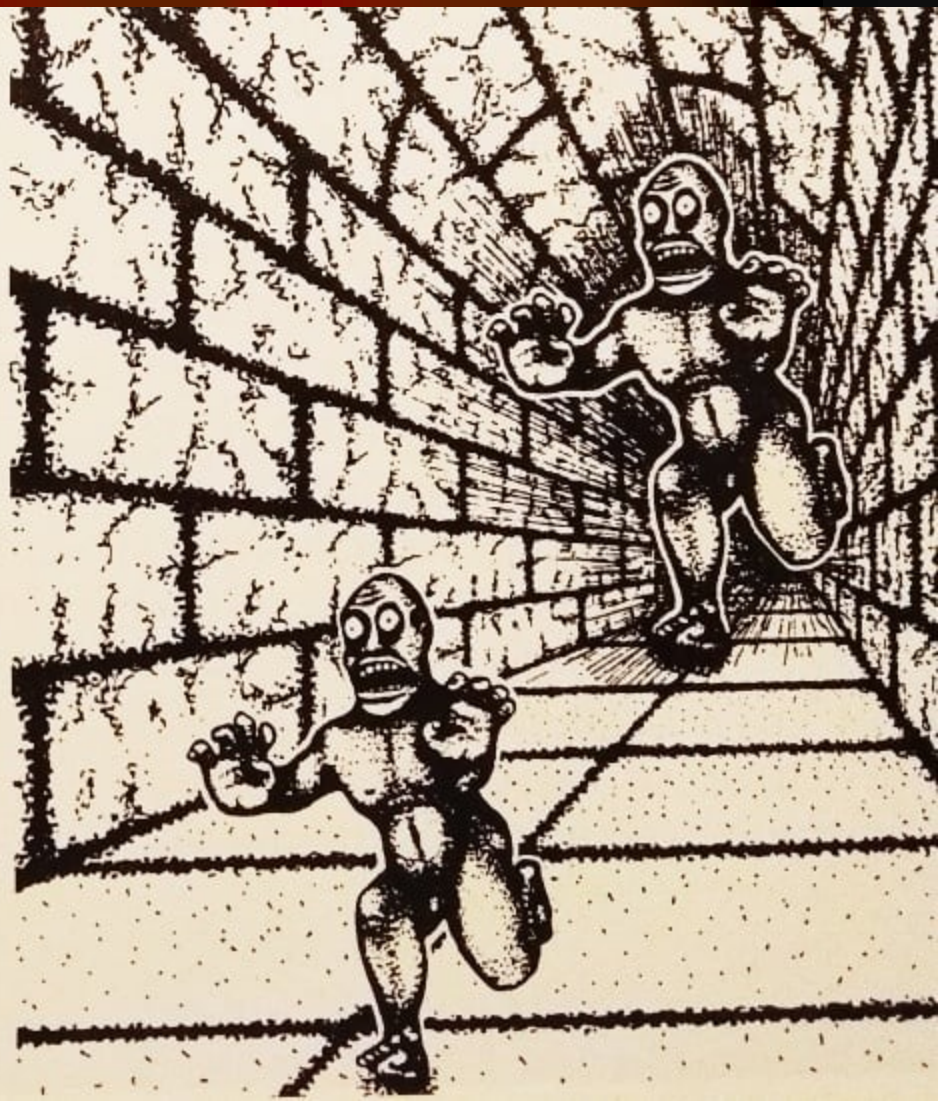

Profesor Husserl, jak provádí *epoché* šálku kávy. Jde o humoristickou kresbu, která však osvětluje jeden zvláštní aspekt fenomenologie; „návrat k věcem“ znamená zpochybnit i informace pocházející z vlastní zkušenosti, vnímání, jež doprovází každý, i ten nejjednodušší subjektivní akt.

Dostat se v poznání k podstatě věci, tedy k podstatě (eidos) jejího fenoménu, znamená provést *eidetickou redukci*... a prvním krokem je *epoché*!

Provádět *epoché* znamená získat schopnost skutečně pozorovat. Málokdo dokáže na tomto obrázku vidět, že dvě příšerky jsou stejně veliké a mnozí považují výraz pronásledovatele za agresivnější než výraz prchajícího, i když jsou ve skutečnosti stejné. Dokonce i ta nejjednodušší data smyslového vnímání jsou ovlivněna představami, předsudky a kulturou.

Krize evropských věd... krize smyslu

- ke konci života se H. obrátil ke zkoumání *přirozeného světa* či „světa našeho života“ (*Lebenswelt*) - svět našich běžných zkušeností, v nichž denně žijeme;
- v *přirozeném světě* Slunce vychází a zapadá, něco je blízké a něco vzdálené, člověk je někde doma – a díky tomu svět i věci mají smysl.
- obratem k přírodovědecké abstrakci, která svět nepozoruje lidskýma očima, nýbrž očima vědeckých teorií, vzniká ve 20. stol. *krize smyslu lidského života*;
- fenomenologie by měla této krizi čelit!

Martin Heidegger (1889 – 1976)

- něm. filosof, žák E. Husserla, jeden z nejvlivnějších, ale i nejkontroverznějších filosofů 20. stol. (od r. 1933 člen NSDAP);
- představitel ***fundamentální ontologie***

Hlavní dílo:

Bytí a čas (1927)

O humanismu (1946)

Věda, technika a zamyšlení (1953)

Básnický bydlí člověk (1954)

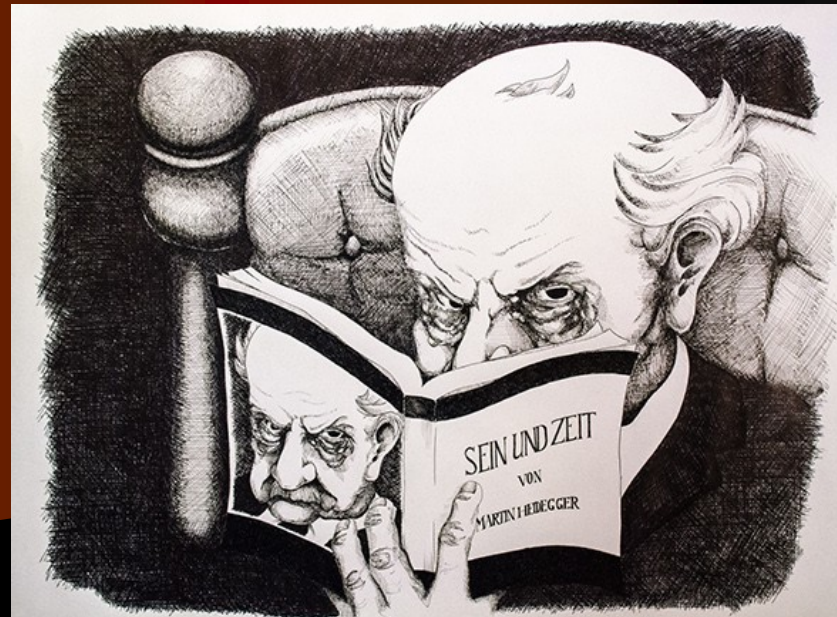
Konec filosofie a úkol myšlení (1964)

A black and white portrait of Martin Heidegger, a man with a mustache, wearing a dark suit jacket over a white shirt and a dark tie. He is looking slightly to the right of the camera.

Pro některé
lidi platí
spíše 'pití
k smrti'!

Bytí a čas – existenciální analýza lidského pobytu (Dasein)

- člověk je *pobyt* (Dasein), jemuž v jeho bytí jde o toto bytí samo, jen člověk má starost o svou existenci.
- existence se podává v různých naladěních, nejradikálnější je *úzkost* (Angst), jelikož přivádí existenci před samotný fakt jejího „bytí“ tím, že zjevuje možnost nebytí (smrti).
- tím, že úzkost zjevuje „nic“, zároveň poukazuje na samo bytí, které se ukazuje jako ohrožené konečností. Tím je pro *pobyt* zásadní problém smrtelnost a časovost (dějinnost).

Analýza **pobytu** v šesti bodech:

1. *pobyt* svůj život žije (existuje) v první osobě (subjektivně, individuálně);
2. *pobyt* je na svém bytí zainteresován (nejde mu jen o přežití, nýbrž o bytí, záleží mu na něm!);
3. *pobyt* je „vržen“ do života bez vlastního přičinění – bytí autentické („já se rozhoduji za sebe“) a neautentické („rozhodují za mě druzí“);
4. *pobyt* existuje na světě a mezi druhými lidmi;
5. *pobyt* existuje v určitém čase a je si vědom své smrtelnosti (má úzkost ze svého nebytí);
6. *pobyt* je bytostí pravdy, hledá pravdu a poznává jiné bytosti (má o ně starost).

Ontologická diference

Bytí vs. jsoucno / ontologie vs. onticita

- západní metafyzika (filosofie) zapomněla na otázky po bytí a věnovala se místo toho zkoumání různých jsoucen. V tomto dále pokračují jednotlivé vědy, které si otázku po bytí vůbec nekladou a klást ani nemohou.
- destrukce tradiční metafyziky (konec filosofie?)

Heideggerův „obrat“ (Kehre)

- vývoje jeho myšlení od pol. 30. let
- člověka jako *pastýř a strážce bytí*; pojmově jej ale nelze uchopit!
- **pravda** není „správnost“ nebo „shoda se jsoucnem“, ale *neskrytost* (alétheia) – je skrývajícím a odkrývajícím se bytím; myšlení je „myšlení bytí“;
- **řeč** je „*příbytkem bytí*“! Ale pozor: snaha dorozumět se je sebevraždou filosofie (tedy kladením otázky po bytí)!
- povahu *techniky* chápe jako **Ge-Stell** (něco jako totální manipulovatelnost), jako bytí ve svém nejzazším vyprázdnění.

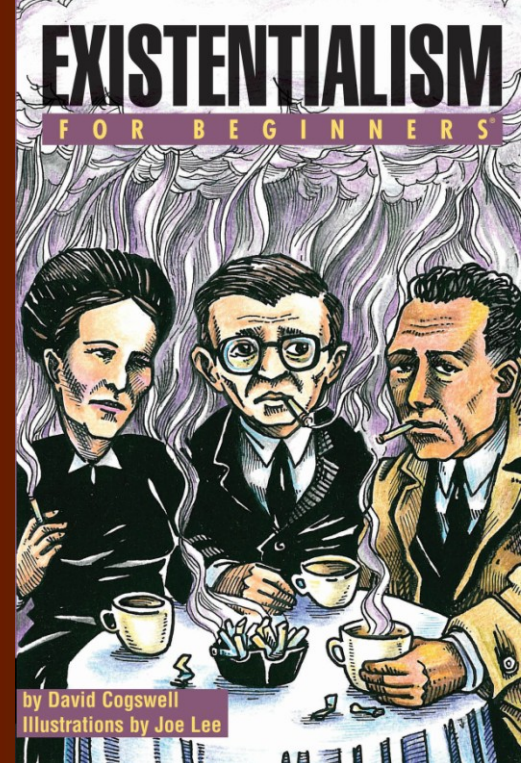

"Milování spočívá v myšlení. Jaký to podivný racionalismus, který zakládá lásku na myšlení. Jaké fatální myšlení se sklonem k sentimentalitě."

Existencialismus

Základní charakteristiky:

1. Existence je vždy existence *člověka* (způsob bytí vlastní člověku);
2. Existence je vždy *individuální* existence;
3. Člověk se teprve *musí učinit* tím, čím je;
4. *Fenomenologická* (či hermeneutická) metoda výkladu (jde o bezprostřední uchopení);
5. Existence není bytí neměnné, ale *časové* (je bytím v čase);
6. Lidské bytí je *bytím ve světě* a je to vždy *bytí s jinými*;
7. Podnětem je jedinečný existenciální *prožitek*.

Karl Jaspers (1883 – 1969)

- něm. filosof a psychiatr, představitel
(teistické) filosofie existence;

Hlavní dílo:

Všeobecná psychopatologie (1913)

Filosofie Existence (1938)

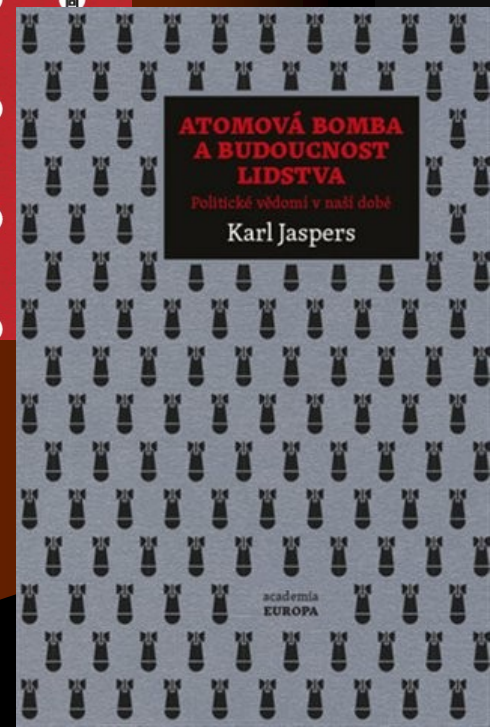
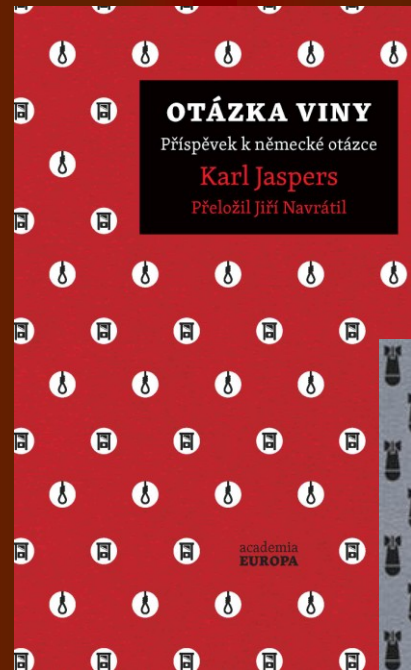
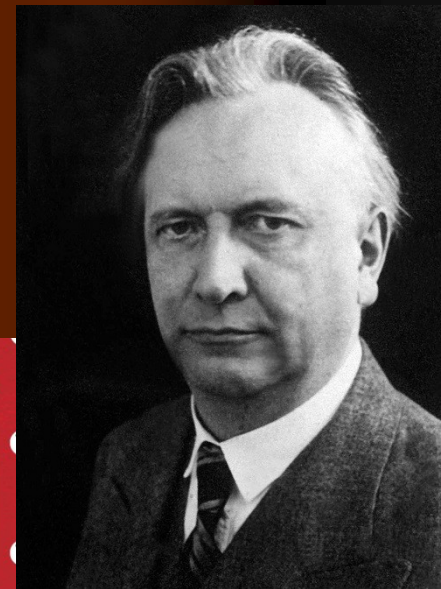
Otázka viny (1946)

Filosofická víra (1948)

Úvod do filosofie (1950)

Atomová bomba a budoucnost lidstva (1958)

Šifry transcendence (1961)

- ovlivněn inspirátorem existencialismu – **S. Kierkegaardem**;
- bytí samo je neuchopitelné, žádné bytí, kt. mohu znát, není bytí vůbec!
- svět nás obklopuje jako horizont (naší zkušenosti), smyslem filosofie je horizont překročit směrem k **transcendenci**;
- transcendenci nelze pojmenovat ani si ji představit, ukazuje se v **šifrách** (filosof. pojmy, umělecká díla, božství);
- o samotné existenci lze mluvit v tzv. **signech** → **svoboda** a **zodpovědnost**, **komunikace** (láska je její pramenem), **dějinnost** (jako jednota času a věčnosti)!
- existence jako celek se může realizovat jenom skrze **mezní situace**: smrt, utrpení, zápas, vina atp.

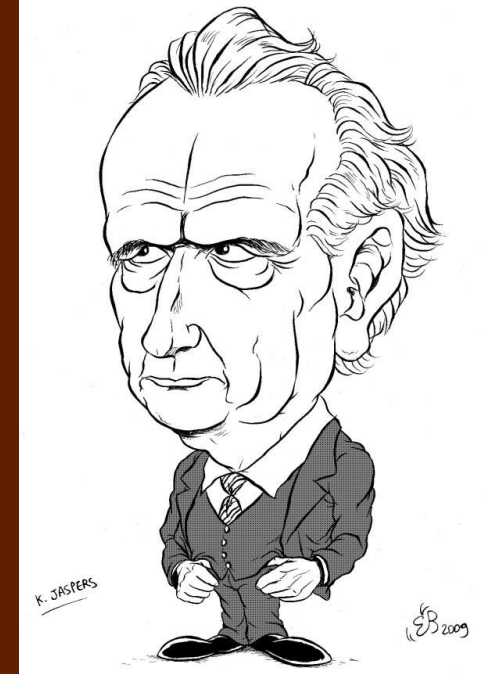
Dějiny lidstva – 4 velké předěly

- 1.) Vznik jazyků, vynalezení nástrojů, ovládnutí ohně – základ veškerých dějin, doba, kdy se člověk stal člověkem.
- 2.) Vznik velkých kultur v Egyptě, Mezopotámii, Indii a v Číně mezi lety 5000 a 3000 př. n. l.
- 3.) Doba osová, období mezi lety 800 a 200 př. n. l., kdy nezávisle na sobě v různých místech světa povstaly filosof. a nábožen. nauky (konfucian., taoismus, buddhismus, antická filosofie aj.), člověk začíná reflektovat bytí v celku a své postavení v něm. Položení duchovních základů, z nichž lidstvo žije až dodnes.
- 4.) Vědeckotechnický věk, připravovaný v Evropě od konce středověku a plně se rozvíjející ve 20. stol.

Otázka viny... Němců za 2. sv. válku

Rozlišuje 4 pojetí viny:

- kriminální vina – zločiny, individuální i kolektivní, instancí je soud;
- politická vina – spojená s ideologií;
„odpovědnost všech občanů státu za důsledky jednání státu;“
- morální vina – prohřešky každého z nás, instancí je naše vlastní svědomí;
- metafyzická vina – „nejvyšší“, hranice mezí ní a vinou morální nezřetelné, můžeme za ní vidět humanitu, odpovědnost před Bohem, transcendentní instancí.

Jean-Paul Sartre (1905 – 1980)

- franc. filosof, prozaik a dramatik, nositel Nobelovy ceny za lit. (1964), kterou ale odmítl;
- představitel ateistického existencialismu a *fenomenologické ontologie*; později marxista.

Hlavní filosofické dílo:

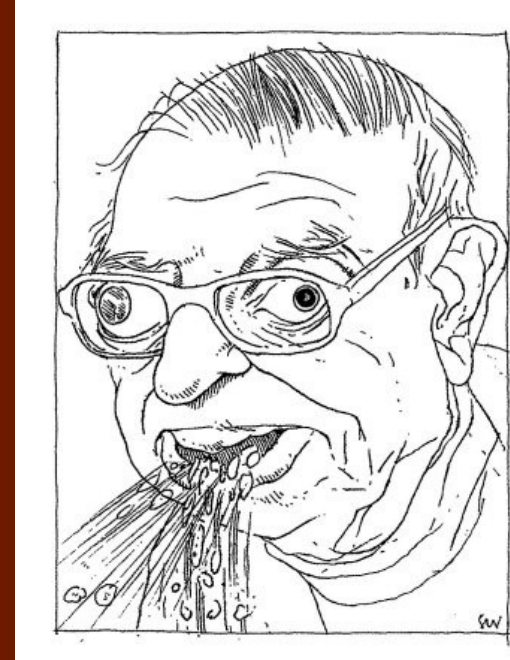
Bytí a nicota (1943), *Existencialismus je humanismus* (1946), *Kritika dialektického rozumu* (1960).

Próza: *Nevolnost* (1938), *Zed'* (1939).

Dramata: *Mouchy* (1943), *Počestná děvka* (1946), *S vyloučením veřejnosti* (1944), *Mrtví bez pohřbu* (1946), *Špinavé ruce* (1948), *Ďábel a Pánbůh* (1951).

Hlavní teze:

- existence – holé bytí, *bytí o sobě!*
- u člověka předchází existence jeho esenci
→ je tím, co ze sebe udělá; člověk je *bytím pro sebe* (záleží mu na jeho existenci);
- nutnost volby → člověk je *odsouzen ke svobodě!* Za svoji volbu se nemůže zbavit své osobní morální zodpovědnosti!
- člověk se může angažovat ve světě a být tvůrcem hodnot → *bytí pro jiné!*

„Zdůvodněním hodnot je pouze má svoboda.“

„Peklo, to jsou ti druzí!“

Simone de Beauvoir (1908 – 1986)

- franc. filosofka, spisovatelka a feministka;
- celoživotní družka J.-P. Sartra.

Hlavní filosof. dílo: *Druhé pohlaví* (1949)

Próza: *Pozvaná* (1943), *Krev těch druhých* (1945), *Mandaríni* (1954), *Síla okolností* (1963)

- kritizuje mužské představy o roli žen, podle kterých jsou jejich osobní úspěchy v rozporu s jejich *ženstvím*, protože „pravá žena je objektem mužského plánu, je druhořadým stvořením, které má přispívat k uspokojování mužských potřeb a k uskutečňování jejich životních plánů.

1

Woman isn't
born a
WOMAN...

by Simone
de Beauvoir
**THE
SECOND
SEX**

...rather

She becomes one

Emphasized and Displayed

imperiously modifies her d'

Albert Camus (1913 – 1960)

- franc. „filosof“ (tohle označení sám odmítal), dramatik, esejista a prozaik; nositel Nobelovy ceny za literaturu (1957).

Hlavní (filosofující) dílo:

Mýtus o Sisyfovi (1942)

Člověk revoltující (1951)

Próza: *Cizinec* (1942), *Mor* (1947), *Pád* (1956),

Šťastná smrt (1938, vyd. 1971)

Drama: *Caligula* (1938), *Nedorozumění* (1944),

Stav obležení (1948), *Spravedliví* (1949)

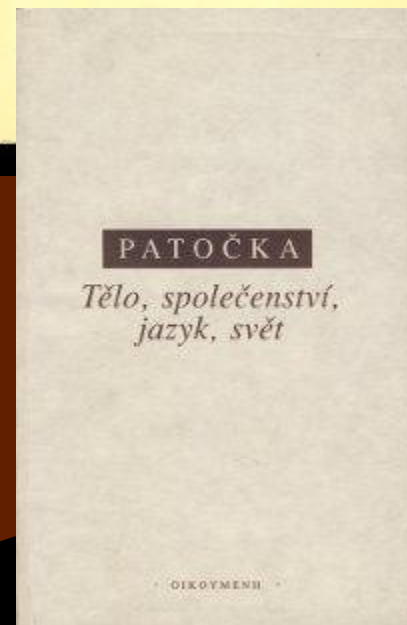
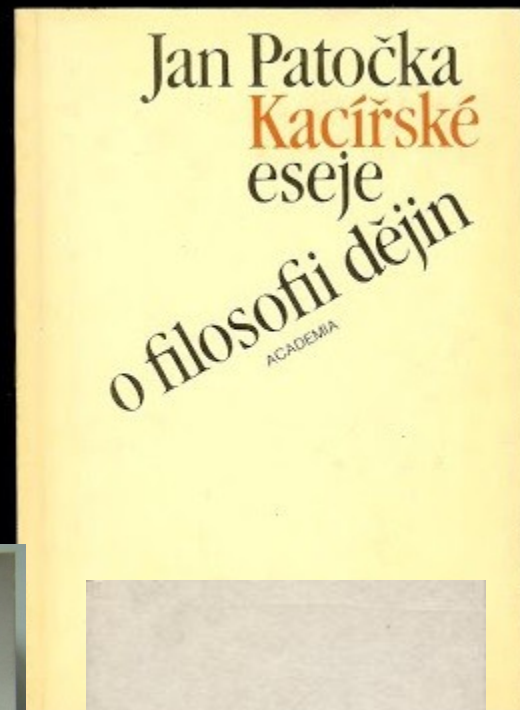
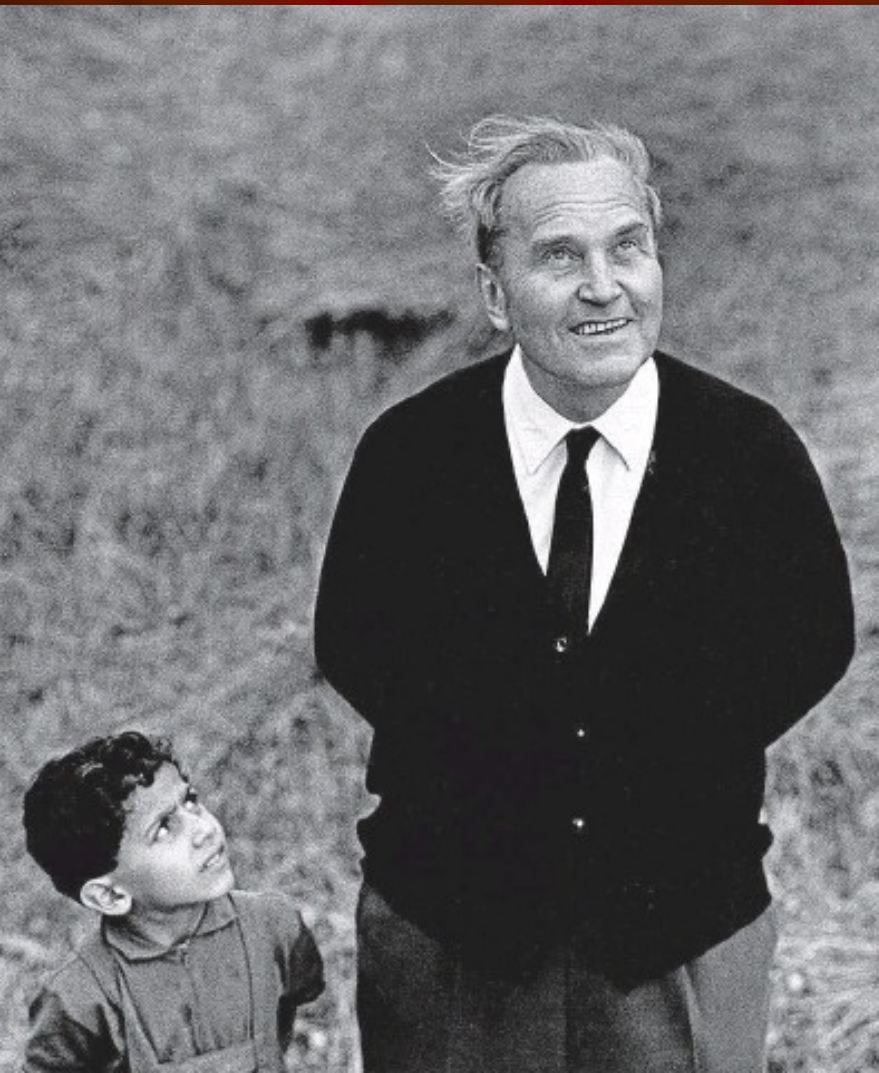

Základní problém: SEBEVRAŽDA

- otázkou není, proč někdo spáchá sebevraždu, ale proč ji nespáchá!?
- jaký smysl má život a existence vůbec?
- úděl člověka je... *absurdní!* Jediné, co s tím můžeme dělat, je přijmout to jako nevyhnutelnost!
- člověk potvrzuje svoji existenci *revoltou* (proti utrpení a zlu)!

A kdo je teda tím nejvýznamnějším českým fenomenologem?

"Zklamání = negativní vyplnění, nikoli pouhá nevyplněnost; zvláštní, že ztráta je tak bolestná (tedy spočívající na zklamání, negativním vyplnění), a přece provázena citem prázdnoty. Já postižené ztrátou je prázdné, nejen nevyplněné, není již na cestě, má po ní a je neschopno ji znovu nastoupit, je vnitřně ochromeno; čeho si přeje, nebývá nyní bytí, nýbrž nebytí,, (...)

"... vnitřní umrtvenost může dosáhnout takového stupně, že nic vnějšího nedokáže na nás promluvit jako jsoucí; nicota, nevýznamnost, mrtvost, prázdnota 'jsoucna' pak nevyvolávají již žádné snahy, žádného pohnutí třeba negativního směru; pak není možná ani chtít nicotu, poněvadž je jí již dosaženo, přítomné 'bytí' je s ní paradoxně ekvivalentní.,,

(Jan Patočka: Studie k pojmu světa; 1945. In *Fenomenologické spisy III/1*)